

Wittgenstein's Ladder

Aan het begin van de twintigste eeuw, rond 1912, schudde een briljante Oostenrijkse student in Cambridge het fundament van een van de belangrijkste werken van zijn toekomstige promotor, *Bertrand Russell*, volledig door elkaar. *Ludwig Wittgenstein* overtuigde hem ervan dat het idee van een universele, alomvattende logische taal, zoals uiteengezet in de *Principia Mathematica* (Russell & Whitehead), een illusie is.

Zijn kernpunt: *taal en betekenis zijn onlosmakelijk afhankelijk van context*. Waar, wanneer en hoe taal wordt gebruikt, bepaalt haar betekenis. Een *allesomvattend* en bewijsbaar consistent formeel systeem om wiskunde en logica te funderen, is onmogelijk. Zodra je een dergelijk systeem *buiten* de vastgestelde premissen toepast, verliest het zijn geldigheid en betekenis.

Een contextloze, symbolische taal bestaat niet.

Dit inzicht vormt, volgens mij, de kern van Wittgensteins filosofie. Het komt naar voren in zijn *Tractatus Logico-Philosophicus*, het werk waarmee hij in 1929 promoveerde bij Russell en Moore. Hoewel hij zijn promotoren waarschuwde met de woorden: “*Don't worry, I know you'll never understand it*”, ligt in deze tekst al de impliciete kritiek op het idee van *universele* logica besloten. In zijn, in 1953 postuum gepubliceerde *Philosophische Untersuchungen*, werkte hij dit verder uit.

De grens van betekenis: een spel *buiten* het -kunstmatige- speelveld

Wittgenstein beschrijft dat zodra men de grens van een formeel systeem overschrijdt -het '*veilige hokje*' waarbinnen logische analyse werkt, verlaat-, taal haar betekenis verliest. Dit idee illustreert hij m.i. in de laatste twee paragrafen van de *Tractatus* met zijn *ladder-metafoor*:

Satz 6.54: “*Meine Sätze erläutern dadurch, dass sie der, welcher mich versteht, am Ende als unsinnig erkennt, wenn er durch sie -auf ihnen- über sie hinausgestiegen ist (Er muss sozusagen die Leiter wegwerfen, nachdem er auf ihr hinaufgestiegen ist). Er muss die Sätze überwinden, dann sieht er die Welt richtig.*”

en dan tot slot Satz 7: “*Wovon man nicht sprechen kann, darüber muss man schweigen.*”

Wittgenstein stelt zo dat de betekenis van symbolen, woorden, termen, verhalen en systemen altijd gebonden is aan de specifieke '*spelsituatie*' waarin ze voorkomen. Verlaat je dat specifieke spel, dan *verliezen haar (spel)regels hun betekenis* en dus hun *geldigheid*. En moet men, zo stelt hij dus .. *zwijgen*.

Dit inzicht, dat feitelijk het *fundamentele* karakter van een *gesloten systeem* beschrijft, vormt niet alleen een filosofische grens, maar is ook een onmiskenbare waarschuwing: zodra we buiten onze *vertrouwde* context stappen, betreden we een gebied waar onze gebruikelijke spelregels niet meer opgaan.

Een dilemma dat rond dezelfde tijd ook pioniers van de *quantum-* en *relativiteits-* theorie, zoals Einstein, Planck, Bohr, Heisenberg, etc. intensief bezig hield.

Het wetenschappelijke frame

Wittgenstein confronteerde zijn tijdgenoten in Cambridge en leden van de *Wiener Kreis* op zijn 'eigen wijze' met hun deterministisch georiënteerde *weten*-schap. Een beperking van wetenschappelijk onderzoek tot slechts het aantoonbare, impliceert een onoverbrugbare barrière naar de werkelijkheid van het échte leven. De onvoorspelbare *realiteit van alledag*.

Dit gevoel resoneert des te sterker in onze tijd, waarin de indrukwekkende vooruitgang van de op wetenschap gefundeerde *technologie* ons soms ook de illusie van onbeperkte beheersing en maakbaarheid voorspiegelt.

Kunnen we écht al onze problemen oplossen met moderne technologie? Is de natuur volledig beheersbaar? Zullen we ooit de essentie van leven begrijpen of zelfs leven creëren? Kunnen we écht een '*Theorie van Alles*' ontwikkelen?

Het antwoord is, ook volgens Wittgenstein, *nee*. Er is een grens die wij als mensen nooit zullen kunnen overschrijden. Zijn *ladder-metafoor* illustreert dat er een werkelijkheid is *voorbij* de beschreven *gesloten* systemen waarin wij *als mens* verkeren, die wij met onze bestaande, symbolische taal, concepten & formules nimmer volledig zullen kúnnen beschrijven.

Deze visie sluit nauw aan bij klassieke filosofen als bijvoorbeeld Plato, die in zijn grot-metafoor sprak over een werkelijkheid die de menselijke verbeelding overstijgt.

Moderne wetenschap: reflectie op die grens

De Vlaamse kosmoloog *Thomas Hertog* beschrijft in *Het ontstaan van de tijd* (2023) een vergelijkbaar inzicht. Samen met *Stephen Hawking* ontdekte hij paradoxen die de traditionele wetenschap op zijn kop zetten en herinneren aan de ideeën van Wittgensteins. Dat de werkelijkheid niet in een -gesloten- model of *Theorie van Alles* te vatten is, is uiteindelijk ook Hawking's en Hertog's conclusie.

Kurt Gödel toonde in 1931 -eveneens geïnspireerd door de *Principia Mathematica*- met zijn *onvolledigheidsstelling* aan dat absolute zekerheid *binnen* een formeel logisch (=gesloten) systeem onmogelijk is. Wittgenstein laat zien dat onze taal, methoden en modellen hoe dan ook begrensd zijn. Maar dan juist -in contrast met Gödel- kijkend naar de óverzijde. De *buitenkant*, oftewel met het perspectief op de *context*.

Zoals Gödel's bewijs het logische, gesloten systeem dus van *binnenuit* benadert (via *zelfreferentie*), laat tijdgenoot Wittgenstein door zo'n systeem a.h.w. te projecteren in de reële buitenwereld (het 'échte' leven), zien dat diezelfde scheiding de fundamentele grens vormt waar voorbij symbolische mentaal zijn betekenis verliest. Ergo, zijn universele geldigheid verliest. *Geen context* → *geen betekenis!*

In beide gevallen gaat het hier *m.i.* over de fundamentele *geslotenheid* van het kunstmatige, door de mens gecreëerde systeem. Om een 'fictie', en niet om het natuurlijke *geheel* waar wij levende schepsels deel van uit maken. Over wat bv. Bernardo Kastrup *Nature at Large* noemt¹.

<https://roosterriddle.com/documenten/Sources/WittgensteinsLadder.pdf>

¹ Kastrup, Bernardo – *Analytic Idealism in a Nutshell*, 2024, John Hunt Publishing Ltd
roosterriddle.com